

การใช้ภูมิปัญญาหมอลำทรงในการรักษาสุขภาพแบบองค์รวม บ้านคำศรี

อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

The Use of Mo Lam Song Local Wisdom for Holistic Health Care in Khamstri
Village, Nongkungsri District, Kalasin Province

อาทิตย์ อนุสรณ์¹, โสสิต แพงสร้อย²

Artit Anuson¹, Kosit Pheangsoi²

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2562

Email : artit.msu@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)ศึกษาประวัติความเป็นมาของหมอลำทรง 2)ศึกษาคติความเชื่อและภูมิปัญญาหมอลำทรงในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม และ 3)ศึกษาการนำภูมิปัญญาหมอลำทรงไปใช้ในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลผู้วิจัยด้วยวิธีการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 1)กลุ่มผู้รู้/ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 10 คน 2)กลุ่มผู้ปฏิบัติ เป็นกลุ่มที่จะให้ข้อมูลในเชิงลึก ที่เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับหมอลำทรง และแนวทางการรักษาแบบองค์รวมเพื่อชุมชนพึ่งตนเอง จำนวน 30 คน และ 3)กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจเบื้องต้น แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนาม การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้า และจากการรวบรวมข้อมูลโดยเขียนวิเคราะห์ข้อมูลด้วยแบบพรรณนาความวิเคราะห์ โดยได้แยกเสนอตามความมุ่งหมายของการวิจัย

¹ นักศึกษาปริญญาโท คณะวัฒนธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹ Graduate students Faculty of Cultural Science, Mahasarakham University, Thailand.

² คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² Faculty of Cultural Science, Mahasarakham University, Thailand.

*ได้รับบทความ: 30 กรกฎาคม 2562; แก้ไขบทความ: 6 กันยายน 2562; ตอบรับการตีพิมพ์: 18 กันยายน 2562

Received: July 30, 2019; Revised: September 6, 2019; Accepted: September 18, 2019

ผลการวิจัยพบว่า 1)ความเป็นมาของหมอลำทรงบ้านคำศรีนั้น เป็นหมู่บ้านที่มีพิธีกรรมความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ที่นับถือผี เทพเทวดา หรือมหัศจรรย์หลักบ้าน ซึ่งเป็นการทำพิธีเพื่อติดต่อระหว่างผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับคน ซึ่งจะให้ช่วยเหลือแก้ปัญหาความเดือดร้อนโดยเฉพาะการเจ็บไข้ได้ป่วย 2)คติความเชื่อ และภูมิปัญญาหมอลำทรงในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมพบว่าปัจจุบันนั้น ชุมชนยังมีคติความเชื่อในเรื่องผีเทพเทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งในอดีตการรักษาโรคภัยไข้เจ็บจำเป็นต้องอาศัยผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้บอกวิธีรักษา และในปัจจุบันแม้มีการแพทย์สมัยใหม่ที่สามารถวินิจฉัยโรคได้ถูกต้อง แต่โรคบางโรคหรืออาการบางอย่างรักษาไม่หาย ผู้ป่วยที่ไม่มีที่พึ่งจึงจำเป็นต้องพึ่งพิธีกรรม ซึ่งจะทำให้จิตใจผู้ป่วยดีขึ้น ซึ่งจัดเป็นพิธีกรรมที่สร้างขวัญและกำลังใจกับผู้ป่วย และ 3)การนำภูมิปัญญาหมอลำทรงไปใช้ในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของชุมชนบ้านคำศรีนั้น มุ่งให้สมาชิกในสังคมดำเนินชีวิตและปฏิบัติตามจารีต ประเพณีที่บรรพชนได้สร้างสรรค์ และวางแนวทางไว้อย่างสมบูรณ์ โดยอาศัยสังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสิ่งที่เหนือธรรมชาติบนพื้นฐานของอัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมในชุมชน เป็นกระบวนการบูรณาการพิธีกรรมเข้ากับความเชื่อเพื่อสร้างแบบแผนการรักษาโรค โดยใช้เสียงดนตรีและการฟ้อนรำประกอบพิธีกรรมที่มีการผูกโยงความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ อีกทั้งเป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนในวัฒนธรรมของตน อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของคนในชุมชน และประเทศชาติต่อไป

คำสำคัญ : 1. หมอลำทรง 2. ภูมิปัญญาหมอลำทรง 3. การรักษาสุขภาพแบบองค์รวม

ABSTRACT

The objectives of the research article were 1) study the history of Mo Lam Song, 2) study about the superstition and the local wisdom for holistic health care from the past to the present, and 3) investigate the use of Mo Lam Song local wisdom for holistic health care. We have chosen the northeastern-style singer in Kamsri village, Nongbuasubdistrict, Nongkungsri district, Kalasin province which is the only one place in Thailand that inherits the tradition of Mo Lam Song. The sample group of informants that gives the information to the researcher using by interview method consists of 1) 10 persons of Key Informants group, 2) 30 persons of Causal Information group; Is a group that provides in-depth information That is the knowledge about Mo Lam Song And holistic health guidelines for self-reliant communities, 3) 10 persons of General Information group. The tools used in the

research are Preliminary survey, observation form, interview form and group discussion, Data collection from documents and field data collection, Data analysis from the study and data collection by writing data analysis with the descriptive analysis and separate the proposal according to the purpose of the research.

The results show that 1) the history of Mo Lam Song worship at Kamsri village has been inheriting since the ancestors until now. Ones need to believe in the spirit, the godness and the guardian spirit and also make the worship to keep contact with them. This will help in any obstacles, especially, the sickness. 2) For the belief and the local wisdom for holistic health care from the past to the present, the community still believes in the spirit and god. In order to numb the pain from the sickness, in the past, they needed the helps from those spirits. Although there is the modern medicine to assist in the precise diagnosis in the present but for some diseases that cannot be treated, it is necessary to rely on the worship which helps in the sickness and also encourages the patient. 3) the use of Mo Lam Song local wisdom for holistic health care in that area aims to encourage people in living along with the culture and tradition created by the ancestors. It has been perfectly guided with the sociality, the nature, the environment, and the spirit by ones who have the same culture and belief in order to preserve the tradition. The local wisdom for health care based on musical worship along with the superstition of spirit, soul and god is the way to morale and encourage people in that area in cherishing their own culture rising to their strength.

Keywords : 1. Mo Lam Song 2. Mo Lam Song Local Wisdom 3. Holistic Health Care

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

มนุษย์มีความผูกพันอยู่กับความเชื่อตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย การดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นมักมีความเชื่อมาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ในความเชื่อของสังคมชาวอีสานนั้นถือว่าผีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเป็นเทพเจ้าแห่งผีทั้งมวลคือ แถน หรือพญาแถน ปู่แทน ย่าแถนก็เรียก พญาแถนอยู่บนฟ้าผู้ติดต่อกับแทนเรียกว่า “ผีฟ้า” บางครั้งก็เรียกรวมกันไปว่า “ผีฟ้าพญาแถน” ผีฟ้า ช่วยชาวบ้านในการติดต่อกับพญาแถนในการทำนายทายทักและรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ โดยมีความเชื่อว่าโรคที่เกิดจากการกระทำของภูติผีจะต้องรักษาด้วยการรำผีฟ้า ทำรำผีฟ้าต้องอาศัยคนทรง หรือ นางทรง แต่ว่าชาวบ้าน

จะนิยมไปรักษาที่โรงพยาบาลและใช้ยาสมัยใหม่ แต่บางครั้งการรักษาด้วยการแพทย์สมัยใหม่หรือยาสมัยใหม่ก็รักษาได้ไม่หมดทุกโรค บางโรคแพทย์เองก็ไม่อาจจะบอกได้ว่าคนไข้เป็นโรคอะไร คนไข้จึงมารักษาโดยการรำผีฟ้า(ยุทธภณธ์ เตชะแก้ว, 2540 : 3) แม้ว่าการแพทย์สมัยใหม่ ได้แพร่กระจายไปสู่สังคมชนบทอีสานแต่ชาวบ้านอีสานก็ยังนิยมหาพ่อมดหมอผีอยู่และเชื่อว่าโรคบางชนิดที่การแพทย์สมัยใหม่ไม่อาจรักษาได้ แต่การรักษาโรคแบบดั้งเดิมจะช่วยได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวอีสานเองไม่ได้ปฏิเสธการแพทย์สมัยใหม่แต่ก็ไม่สามารถละทิ้งความเชื่อวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างสิ้นเชิง ตราบใดที่การแพทย์สมัยใหม่ไม่สามารถให้คำตอบได้ดีกว่า (เสรี พงศ์พิศ, 2529 : 27)

วิระพล โชติธรรมวิสุทธิ พร้อมคณะ (2555 : ออนไลน์) กล่าวว่าวิถีชีวิตหรือที่เรียกว่า วัฒนธรรมของชาวอีสานนั้น เป็นไปตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาเชื่อว่า มีผีเทพมีเทวดามีพระอินทร์ พระพรหมชาวอีสานเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีผีเฝ้าผีเป็นผู้ดูแล ต้องมีการบอกกล่าวผีก่อนจึงค่อยลงมือทำ ผีมีอิทธิฤทธิ์สามารถทำให้คนเจ็บป่วยได้และเมื่อมีการกระทำพิธีขอขมาโทษแล้วผีจะยกโทษให้ แล้วอาการเจ็บป่วยก็จะหาย การเจ็บป่วยในสมัยอดีตจะมีการรักษา กัน ด้วยแพทย์แผนโบราณคือยาพื้นบ้านชาวอีสานเชื่อว่า ยาพื้นบ้านสามารถรักษาโรคทางกายได้ทุกอย่าง เช่น บางคนกำเริบปลาปากคอ จะเห็นหมอพื้นบ้านหยิบเอาขันตักน้ำแล้วบริกรรมคาถา เสกใส่น้ำในขันให้คนที่ถูกกำเริบปลาปากคอดื่ม รอสัก 2-3 นาที ก็หาย หรือถูกของมีพิษขบกัดหมอพื้นบ้านก็จะเสกเป่าคาถาลงตรงที่ถูกของมีพิษขบกัด เพียงไม่กี่นาทีก็หายปวด ถ้ารักษาด้วยยาพื้นบ้านไม่หายหรือบางท้องถิ่นไปรักษาหมอแผนปัจจุบันแล้วไม่หาย ชาวบ้านเชื่อว่าต้องมีผีมาต้อง(เข้าสิง) จะต้องรักษาด้วยวิธีการพูดจากับผี การรักษาอาการที่เกิดจากผีต้องมี 2 ทาง คือ 1) การอยู่กับธรรม เป็นการอาศัยธรรมเข้ามาขับไล่ผีทุกอย่างทุกชนิด คือการปฏิบัติธรรมถือศีล มีหมอธรรมเป็นผู้ดูแลรักษา หมอธรรมจะใช้ฝ้ายผูกแขนแล้วสวดมนต์เสกเป็นน้ำให้ดื่ม พร้อมทั้งพูดจาอบรมสั่งสอนต่างๆ นานา หมอธรรมที่มีอาคมแก่กล้ามีคนยกย่องเชื่อถือมากๆ ก็รักษาได้ไม่ยาก เพียงแต่ว่าการอยู่กับธรรมต้องปฏิบัติตามข้อห้ามของธรรมที่ชาวอีสานเรียกว่า “ชะล่า” รวมทั้งการประพฤติธรรมด้วยการรักษาศีลเป็นบรรทัดฐาน หมอธรรมที่แก่กล้าสามารถรักษาคนได้มาก ผู้ที่จะอยู่กับธรรมได้นั้นต้องมีจิตใจเข้มแข็งกล้าหาญในการละวางข้อละเว้น(พฤติกรรมที่ไม่ดี) ได้ทั้งหมด กล้าหาญที่จะปฏิบัติข้อดี และหวังมุ่งมั่นฟันฝ่า และ 2) คือการอยู่กับผีโดยการล่ำรักษา การอยู่กับผีเป็นวิธีการที่ชาวบ้านชอบมากนอกจากจะได้มีการรวมญาติแล้ว ยังมีการร้องรำทำเพลงกันสนุกสนานไปด้วย การล่ำรักษาในการบันทึกข้อมูลนี้จะเป็นขั้นตอนของหมอลำทรง

บ้านคำศรี ตำบลหนองบัว อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นหมู่บ้านที่มีพิธีกรรมหมอลำทรง ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบผสมผสานกลมกลืนกันอย่างลงตัว ระหว่างระบบความเชื่อแบบดั้งเดิมที่นับถือผี วิญญาณ ไสยศาสตร์ เคล็ด ลาง อาถรรพ์ และยังนับถือเทพเจ้าและเทวดาตามคติของพราหมณ์ ฮินดู ความเชื่อดังกล่าวเป็นคติความเชื่อที่มีความหมายต่อการดำรงชีวิตของชาวอีสาน

จากข้อมูลท้องถิ่นด้านภาษา วรรณกรรม พิธีกรรมตลอดจนแบบแผนในการดำรงชีวิตของชาวอีสาน เมื่อยามที่หลักการทางพระพุทธศาสนา ไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางใจ หรือสามารถเป็นที่พึ่งทางใจได้ ในขณะที่เกิดภัยพิบัติแก่ตนเองและครอบครัว เช่นการเจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อเวลาเจ็บป่วยก็จักรักษาด้วยวิธีการไปพบแพทย์สมัยใหม่ รักษาด้วยยาสมัยใหม่ แต่ไม่สามารถรักษาหายได้ หรือวินิจฉัยโรคได้ ชาวบ้านคำศรี ตำบลหนองบัว อำเภอหนองสูง จังหวัดกาฬสินธุ์ จะหันไปพึ่งพาเทวดา ภูตผี วิญญาณ อันได้แก่ผีฟ้า พญาแถน ผีปู่ตา ผีตาแฮก ตลอดจนผีมหัศจรรย์หลักเมืองแทน ซึ่งความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้มีมาก่อนพระพุทธศาสนาจะแผ่ขยายเข้ามา จึงปรากฏใน “ฮีดลีสอง” ซึ่งเป็นวิถีการดำรงชีวิตของชาวอีสานในรอบปี พิธีกรรมหมอลำทรงของชุมชนบ้านคำศรี ตำบลหนองบัว อำเภอหนองสูง จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังเป็นหมู่บ้านที่มีการสืบทอดพิธีกรรมหมอลำทรง และมีเจ้าขันธหรือผู้ประกอบพิธีกรรมหลัก เป็นหมู่บ้านเดียวในเขตพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีลูกฝั่งลูกเทียนหรือสมาชิกอยู่ตามหมู่บ้านใกล้เคียงภายในจังหวัดกาฬสินธุ์ และเขตพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดขอนแก่น จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดสกลนคร หรือจังหวัดอื่นๆ ที่มาทำการรักษากับคณะหมอลำทรงบ้านคำศรี ซึ่งถือว่าเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาของชาวบ้านที่เชื่อว่าจะช่วยรักษาโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวงให้หายขาดได้ ผู้ป่วยที่มาทำการรักษาด้วยหมอลำทรงนั้น ปกติจะผ่านการรักษาทางกายมาก่อนจะมีทั้งรักษาแบบพื้นบ้านคือใช้หมอชาวบ้านรักษาและผ่านการรักษาจากโรงพยาบาลมาแล้ว ตามความเชื่อของชาวบ้านถ้ารักษาด้วยแพทย์ปัจจุบันและแพทย์แผนโบราณแล้วไม่หาย ชาวบ้านเชื่อว่าต้องเป็นเรื่องของผีแน่นอน และต้องลารักษาถึงจะหาย ชาวบ้านคิดว่าการพูดกับผีนั้นไม่ยาก แต่ต้องอาศัยหมอลำทรงมาช่วยพูดให้ โดยหากหายจากอาการก็จะยินดีจัดเครื่องบูชาและปฏิบัติตามคำแนะนำของผีทุกอย่าง ผู้ที่เป็นหมอลำทรงจะต้องทำพิธีตามที่กำหนดของหมอลำทรง ซึ่งมีเครื่องไหว้ครู ขันครู แล้วแต่กำหนด ประกอบพิธี ซึ่งจะเริ่มทำการรักษา โดยทำการบรรเลงเพลง เป่าแคน รำรอบๆ ผู้ที่ถูกรักษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นดนตรีบำบัด (Music Therapy) โดยการนำดนตรีมาใช้เพื่อรักษาผู้ป่วยหรือพัฒนาศักยภาพทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยมีเครื่องดนตรีเป็นเครื่องมือและสื่อกลางในการบำบัด แล้วทำการสื่อสารพูดคุยกับผู้รับรักษา และคำพูดเหล่านั้นจะมีผลต่อการรักษา หากยินยอมในข้อตกลงต่างๆ โรคภัยก็จะหายไปตามลำดับ (มารีโกะ กาโตะ, 2538 : 18)

จากข้อมูลดังกล่าวนี้ จึงได้ศึกษาเรื่องการใช้ภูมิปัญญาหมอลำทรง ในการรักษาสุขภาพแบบองค์รวมบ้านคำศรี อำเภอหนองสูง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งยังคงมีการสืบทอดเพียงหมู่บ้านเดียวในเขตพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ มีที่รูปแบบการรักษาตลอดจนนำมาบูรณาการประยุกต์ใช้ในการสร้างความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน และประยุกต์ใช้กับการรักษาสุขภาพแบบองค์รวม เพื่อบำบัดโรคภัยไข้เจ็บตามความเชื่อของชาวอีสาน แม้แต่เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ที่ก้าวล้ำในปัจจุบันก็ไม่สามารถพิสูจน์และให้คำตอบได้ชัดเจน ดังนั้น ควรมีการศึกษาประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ และภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมรวมถึงศึกษาการใช้ภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพ

แบบองค์รวมบ้านคำศรี ตำบลหนองบัว อำเภอหนองกงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ และให้พิธีกรรมดังกล่าว ดำรงอยู่กับวิถีชีวิตที่ดำรงของชาวอีสานสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหมอลำทรง
- 2.2 เพื่อศึกษาคติความเชื่อ และภูมิปัญญาการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมจากอดีตถึงปัจจุบันของหมอลำทรง
- 2.3 เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาของหมอลำทรงในการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมเพื่อชุมชนพึ่งตนเอง อำเภอหนองกงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

3. สมมติฐานการวิจัย

- 3.1 ประวัติความเป็นมาของหมอลำทรง ยังมีรูปแบบเดิมตามที่เคยปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา
- 3.2 ความเชื่อ และภูมิปัญญาการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมจากอดีตถึงปัจจุบันของหมอลำทรง ยังมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน และมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย
- 3.3 การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาของหมอลำทรงในการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมเพื่อชุมชนพึ่งตนเอง อำเภอหนองกงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ ทำให้ชุมชนเกิดความสมัครสมานสามัคคี และมีระบบการปกครองโดยใช้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินวิถีชีวิตของชุมชน

4. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 4.1 ประวัติความเป็นมาของหมอลำทรงของบ้านคำศรีตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน
- 4.2 คติความเชื่อ และภูมิปัญญาการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมจากอดีตถึงปัจจุบันของหมอลำทรง
- 4.3 รูปแบบและวิธีการการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาของหมอลำทรงในการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมเพื่อชุมชนพึ่งตนเอง อำเภอหนองกงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการใช้ภูมิปัญญาหมอลำทรงในการรักษาสุขภาพแบบองค์รวม บ้านคำศรี อำเภอหนองกงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม ประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ประชากรที่ศึกษาเป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนบ้านคำศรี ตำบลหนองบัว อำเภอหนองกงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เป็นพื้นที่ศึกษา แบ่งเป็นจังหวัด อำเภอ หมู่บ้าน จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลผู้วิจัยด้วยวิธีการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้รู้/ผู้ให้ข้อมูลหลัก

(Key Informants) จำนวน 10 คน 2)กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Information) เป็นกลุ่มที่จะให้ข้อมูลในเชิงลึก ที่เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับหมอลำทรง และแนวทางการรักษาแบบองค์รวมเพื่อชุมชนพึ่งตนเอง จำนวน 30 คน และ 3)กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Information) จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสำรวจเบื้องต้น แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนาม การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าและจากการรวบรวมข้อมูลโดยเขียนวิเคราะห์ข้อมูลด้วยแบบพรรณนาความวิเคราะห์ โดยได้แยกเสนอตามความมุ่งหมายของการวิจัย ผู้วิจัยจะนำเสนอผลงานการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ และนำเสนอผลงานการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยแบ่งเป็น 1)วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าและจากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ และ 2)เขียนวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบพรรณนาความวิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูล และขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย

6. ผลการวิจัย

6.1 ผลการศึกษาประวัติความเป็นมาของหมอลำทรง พบว่าประวัติความเป็นมาของบ้านคำศรีตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลหนองบัว อำเภอหนองสูง จังหวัดกาฬสินธุ์ พื้นที่หมู่บ้านจำนวน 400 ไร่ มีจำนวนครัวเรือน 220 ครัวเรือน จำนวนประชากรภายในหมู่บ้านแบ่งเป็นเพศชาย จำนวน 270 คน เพศหญิง จำนวน 250 คน รวมจำนวน 520 คน แบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ 3 และ หมู่ 13 ทิศเหนือติดกับ บ้านหนองสามขา ตำบลหนองบัว ติดตะวันออกติดกับ อำเภอสหัสขันธ์ ทิศใต้ติดกับ อำเภอยางตลาด ทิศตะวันตกติดกับ ตำบลหนองบัว บริเวณด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ของหมู่บ้านมีเขื่อนลำปาวล้อมรอบ อาชีพหลักของชาวบ้าน คือเกษตรกรรม อาทิ ปลูกอ้อย ปลูกมัน ปลูกยางพารา ปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น และอาชีพรอง คือทำการประมง สืบเนื่องจากชุมชนอยู่ใกล้เขื่อนลำปาว เป็นแหล่งอาหารและสร้างรายได้ให้กับชุมชน มีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นกลุ่มเสริมรายได้ให้ครอบครัว เช่น กลุ่มทำปลาร้าและผลิตภัณฑ์จากปลา กลุ่มเลี้ยงโคกระบือ กลุ่มชาวไร่อ้อย และมันสำปะหลัง กลุ่มศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน กลุ่มเครื่องจักสานจากต้นกกและไม้ไผ่ กลุ่มทอเสื่ออก และแปรรูปจากต้นกก กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ซึ่งเป็นสินค้า OTOP ของชุมชนภายในหมู่บ้าน และมีวิถีชีวิตโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปประยุกต์ใช้ภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านมีการร่วมมือกันในการทำกิจกรรมภายในบ้าน และที่สำคัญภายในหมู่บ้านยังมีพิธีกรรมความเชื่อ ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันนั้นคือ พิธีหมอลำทรง เป็นความเชื่อและพิธีกรรมหนึ่งในการรักษาสุขภาพของคนในชุมชน และชุมชนใกล้เคียงที่เข้ามารับการรักษา ที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อแบบดั้งเดิมที่นับถือผีหรือเทพเทวดา มาเหตุนี้หลักบ้าน เป็นการทำพิธีเพื่อติดต่อระหว่างผีกับคน ให้ผีช่วยเหลือแก้ปัญหาความเดือดร้อนโดยเฉพาะการเจ็บไข้ได้ป่วย มูลเหตุที่ต้องมีการรักษามาจากสภาพสังคมดั้งเดิมของ

ชาวบ้านที่ไม่มีสถานพยาบาล ก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องค้นหาที่พึ่งยามเจ็บไข้ได้ป่วย ส่วนใหญ่นั้นใช้สมุนไพรพื้นบ้านที่มีในท้องถิ่นในการรักษาและดูแลสุขภาพ ในอดีตการรักษาโรคภัยไข้เจ็บจำเป็นต้องอาศัยผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้วินิจฉัยโรคบอกวิธีการรักษา ในปัจจุบันแม้มีการแพทย์แผนใหม่ที่สามารถวินิจฉัยโรคได้ถูกต้อง แต่โรคบางโรคหรืออาการบางอย่างรักษาไม่หาย ผู้ป่วยที่ไม่มีที่พึ่งจึงจำเป็นต้องพึ่งพิธีกรรม อย่างน้อยจะทำให้จิตใจผู้ป่วยดีขึ้น จึงจัดเป็นพิธีกรรมที่สร้างขวัญและกำลังใจกับผู้ป่วยเป็นหลัก เมื่อผู้ป่วยไปหาหมอเพื่อรักษาตามโรงพยาบาลมาแล้วไม่หายจากโรคและอาการเจ็บป่วยก็จะทำพิธีรักษา ผู้ที่ทำพิธีเรียกว่า เจ้าขันห้า เป็นผู้ที่สืบทอดพิธีกรรมหมอลำทรงมาจากบรรพบุรุษโดยอาจจะไม่ใช่เครือญาติของตนเองมาก่อนก็ได้ ทั้งนี้ พิธีกรรมหมอลำทรงเป็นการติดต่อสื่อสารของมนุษย์และวิญญาณ ซึ่งการติดต่อสื่อสารจะใช้ท่วงทำนองของดนตรีหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า กลอนลำ (หมอลำ) มีเครื่องดนตรีประเภทแคน (ชาวบ้านนิยมเรียกว่าหม่อม้า) ประกอบการให้จังหวะ วิธีการติดต่อสื่อสาร กลอนลำและทำนอง เรียกว่า “ลำทรง”

หมอลำทรงชุมชนบ้านคำศรี เป็นประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้าน เป็นความเชื่อที่ว่าจะช่วยรักษาโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวงให้หายขาดได้ ไม่ว่าจะมิโรค ภูผีสิง ของเข้า แต่อย่างไรก็ตามผู้ที่เป็นหมอลำทรงจะต้องทำพิธีตามที่กำหนดของหมอลำทรง โดยจะเริ่มทำการรักษา ด้วยการแต่งเครื่องครุฑา จากนั้นก็จะเป่าแคน ให้ผู้ที่ประกอบพิธี (ลำ) หรือเจรจากับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อหาสาเหตุการเจ็บไข้ได้ป่วย ผู้ป่วยที่มาทำการรักษาด้วยหมอลำทรงนั้น ปกติจะผ่านการรักษาทางกายมาก่อนจะมีทั้งรักษาแบบพื้นบ้าน กล่าวคือสมัยก่อนมีหมอยาประจำหมู่บ้าน และปัจจุบันมีการแพทย์สมัยใหม่เข้ามารักษา ตามความเชื่อของชาวบ้านถ้ารักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันและแพทย์แผนโบราณไม่หายต้องเป็นเรื่องของผีแน่นอน และจะต้องลำรักษาหรือใช้วิธีรักษาและหมอลำทรงถึงจะหาย ชาวบ้านคิดว่าการพูดกับผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นไม่ยาก แต่จะต้องอาศัยหมอลำทรง หรือร่างทรงมาช่วยเจรจากับโดยยินดีจัดเครื่องบูชาและปฏิบัติตามคำแนะนำทุกอย่าง หากไม่ปฏิบัติตามก็จะไม่หายจากข้อมูลการสัมภาษณ์นางบุญเรือง เติกศิริ เจ้าขันห้าหรือหัวหน้าผู้ประกอบพิธีกรรมหมอลำทรง พบว่าหมอลำทรงบ้านคำศรี ในช่วงยุคแรกเกิดจากนางผ้าย รินเสนา ซึ่งปัจจุบันได้เสียชีวิตแล้ว เป็นคนแรกในการประกอบพิธีหมอลำทรงของหมู่บ้าน และชุมชนใกล้เคียง โดยมีความสามารถให้คาถาอาคมรักษาการเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ในหมู่บ้านที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือ เมื่อใครเจ็บป่วยก็จะมาเชิญไปรักษา ต่อมา นางผ้าย รินเสนา ได้เสียชีวิตลง ในคณะหมอลำทรงจึงได้ทำการคัดเลือกผู้ที่รับหน้าที่เป็นเจ้าพิธี หรือชาวบ้านหรือว่า เจ้าขันห้า (มีการรับขันห้ารักษาต่อ และจะต้องเป็นผู้ที่ทำการรักษาต่อ) ประกอบกับนางแม่ผ้าย รินเสนา เจ้าพิธีได้แนะนำว่าคนที่สมควรจะได้รับคัดเลือกให้เป็นเจ้าขันห้าคนต่อไปคือนางเรือง เติกศิริ จึงได้มีการคัดเลือกด้วยวิธีเสี่ยงทายจากหมอลำทรงปรากฏว่าได้เลือกให้นางบุญเรือง เติกศิริ เป็นเจ้าขันห้าสืบทอดจากเจ้าขันห้าคนก่อน การเข้ามาเป็นหมอลำทรงนางบุญเรือง เติกศิริ เล่าให้ฟังว่าเป็นหมอลำทรงตั้งแต่อายุ 8 ปี สาเหตุเกิดจาก

อุบัติเหตุตกบันได สมัยนั้นไปหาหมอที่โรงพยาบาลก็ลำบาก เพราะถนนเป็นทางเกวียน การคมนาคมไม่สะดวก จึงทำให้บริบทสังคมในสมัยนั้นทำการรักษาจากหมอสมุนไพรประจำหมู่บ้าน แต่ก็ไม่ใช่หายใช้เวลาอยู่นานอยู่หลายเดือน ทางบิดามารดาของนางบุญเรือง เศกศิริ ได้ประชุมกันโดยมีความเห็นว่าให้เอาหมอลำทรงมาทำการรักษา จึงได้ไปเชิญหมอลำทรงมารักษา โดยมีนางผ้าย รินเสนา ในสมัยนั้นเป็นเจ้าพิธีและทำการรักษา จนหาสาเหตุการเจ็บป่วยและสาเหตุของอุบัติเหตุในครั้งนั้นได้ คือผีบรรพบุรุษต้องการเครื่องสังเวยบูชา เพราะหลังจากที่เสียชีวิตไปไม่มีใครทำบุญไปให้ เลยทำให้ป่วยและหายินยอมทำตามคำขอร้องของผี โดยหาเครื่องเช่นสังเวยให้ก็จะหายจากโรคภัยที่เป็นอยู่ และจึงได้ตกลงทำตามจากนั้นโรคภัยไข้เจ็บก็ไม่เกิดขึ้น การเข้ามาเป็นหัวหน้าคณะหมอลำทรงนั้นได้ทำการคัดเลือกผู้ที่สมควรได้รับชั้น ในขณะนั้นนางบุญเรือง เศกศิริ อายุได้ 40 ปี ได้รับการเลือกให้เป็นเจ้าชั้นห้า หลังจากที่ได้รับหน้าที่เป็นเจ้าชั้นห้าก็ได้ทำการรักษาลูกฝั่งลูกเทียน ที่มีการเชิญไปไม่ว่าจะเป็นเขตอำเภอหนองกงศรี อำเภอกัลป์ชัย และต่างจังหวัด มากกว่า 1,000 คน ส่วนมากคนที่มารับการรักษา ก็จะหายขาด มีส่วนน้อยที่ไม่หาย ส่วนที่หายจะมีกรณีเกี่ยวกับผี วิญญาณ ที่พูดจาอ่อนหวานขอร้องให้งดโทษ และยอมทำตามสิ่งที่ผีขอ ก็จะหายเป็นปกติ โรคภัยไข้เจ็บที่ได้รับการรักษาจากหมอลำทรง เช่น การถูกผีทำให้เจ็บป่วย การถูกคนทำด้วยวิธีทางคาถาอาคมชะตา กฏแห่งกรรม และการผิดขนบธรรมเนียมประเพณี ผิดฮีต ผิดคอง มีปัญหาในครอบครัว ซึ่งต่างก็จะทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บตามความคิด ความเชื่อของชาวบ้าน เมื่อมีเหตุเหล่านี้ผู้ป่วยต้องหาวิธีการรักษา พยาบาลตามสาเหตุของโรค นั้น นอกเหนือจากนี้ชุมชนชาวบ้านคำศรีส่วนมากจะนับถือและเคารพบูชาหมอลำทรง แม้กระทั่งลูกหลานที่เกิดมาก็จะนำมาฝากให้หมอลำทรงปกป้องรักษา (บุญเรือง เศกศิริ, 2561 : สัมภาษณ์)

6.2 ผลการศึกษาคติความเชื่อ และภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมจากอดีตถึงปัจจุบันของหมอลำทรง พบว่าวิถีชีวิตในวัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้านคำศรีนั้นเชื่อกันว่ามีผีเทพ มีเทวดา คอยปกป้องรักษา ชาวบ้านเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีผีเฝ้า มีผีเป็นผู้ดูแล ต้องมีการบอกกล่าวผีก่อนจึงค่อยลงมือทำ ผีมีอิทธิฤทธิ์สามารถทำให้คนเจ็บป่วยได้และเมื่อมีการกระทำพิธีขอขมาโทษแล้ว ผีจะยกโทษให้ แล้วอาการเจ็บป่วยก็จะหายหรือบางท้องถิ่นไปรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันแล้วไม่หาย ชาวบ้านเชื่อว่าต้องเป็นผีเข้าสิงจะต้องรักษาด้วยวิธีการพูดจากับผี เพื่อให้ผียกโทษให้ ผู้ป่วยที่มาทำการรักษาด้วยพิธีกรรมหมอลำทรงนั้น ปกติผ่านการรักษาทางกายมาก่อนจะมีทั้งรักษาแบบพื้นบ้านคือใช้หมอชาวบ้านรักษาและผ่านการรักษาจากการแพทย์แผนปัจจุบันมาแล้ว ตามความเชื่อของชาวบ้านถ้ารักษาด้วยแพทย์ปัจจุบันและแพทย์แผนโบราณไม่หายต้องเป็นเรื่องของผีแน่นอนต้องล่ำรักษาล้างหาย ชาวบ้านคิดว่าการพูดกับผีนั้นไม่ยาก แต่ต้องอาศัยหมอลำทรงมาช่วยพูดให้โดยยินดีจัดเครื่อง บูชาและปฏิบัติตามคำแนะนำของผีทุกอย่าง ถือว่าสาเหตุที่เจ็บป่วยนั้นเกิดจากผี ต้องรักษาด้วยวิธีเชิญผีมารักษาแล้วโดยยอม เป็นบริวารของผีตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่ อย่างเช่น อาการของผู้ป่วย

นอนเหยียดอยู่กับพื้น ญาติได้ป้อนข้าวป้อนน้ำ มาหลายวัน ในขณะที่หมอลำทรงได้ทำการ ลำรักษาอยู่นั้น ปรากฏว่าผู้ป่วยลุกนั่งได้ แล้วนั่งมองคณะหมอลำทรงเล่น หรือบางครั้งออกมารำยรำด้วย

6.3 ผลการศึกษาการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาของหมอลำทรงในการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมเพื่อชุมชนพึ่งตนเอง อำเภอนองกุ้งศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าการรักษาของหมอลำทรง ถือว่าเป็นการรักษาแบบบูรณาการและประยุกต์ใช้ (ผสมผสาน) ควบคู่กันไปกับแพทย์แผนปัจจุบันและแพทย์แผนโบราณโดยพิธีกรรมการรักษาของหมอลำทรงนั้นถือได้ว่าเป็นการรักษาสุขภาพทางด้านร่างกาย จิตใจ และภาพรวมในด้านสังคม และจิตวิญญาณ ไปพร้อมๆ กัน โดยมีมูลเหตุที่ต้องมีการรักษามาจากสภาพสังคมดั้งเดิมของชาวบ้านที่ไม่มีสถานพยาบาล ก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องค้นหาที่พึ่งยามเจ็บไข้ได้ป่วย ส่วนใหญ่นั้นใช้สมุนไพรพื้นบ้านที่มีในท้องถิ่นในการรักษาและดูแลสุขภาพ ในอดีตการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บจำเป็นต้องอาศัยผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้วินิจฉัยโรคบอกวิธีรักษา ในปัจจุบันแม้มีการแพทย์แผนใหม่ที่สามารถวินิจฉัยโรคได้ถูกต้อง แต่โรคบางโรคหรืออาการบางอย่างรักษาไม่หาย ผู้ป่วยที่ไม่มีที่พึ่งจึงจำเป็นต้องพึ่งพิธีกรรม อย่างน้อยจะทำให้จิตใจผู้ป่วยดีขึ้น จึงจัดเป็นพิธีกรรมที่สร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ป่วยเป็นหลักโดยเฉพาะการปฏิบัติตามกฎระเบียบของหมอลำทรง โดยยึดแนวปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาพุทธ คือทำความดี ละเว้นความชั่ว มีความเกรงกลัวและละอายต่อบาป สร้างบุญบารมี มีความสมัคสมานสามัคคีซึ่งกันและกัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นกุศโลบายของหมอลำทรงที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยมีเจตนารมณ์ให้ชาวบ้าน หรือผู้ที่เป็นหมอลำทรงทุกคนรู้จักผิดชอบชั่วดี ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่วางเอาไว้ สร้างความสมัคสมานสามัคคีแก่คณะหมอลำทรง เป็นแนวทางที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ปัจจุบันโลกก้าวไปไกล บางครั้งสิ่งต่างๆ ที่เป็นแนวทางปฏิบัติมา อาจจะมีคนทั้งปฏิบัติตามและไม่ปฏิบัติตามก็ได้ เพราะเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่รักษาหากใครทำดีก็จะได้ดี หากใครทำชั่วก็จะได้ชั่ว คนที่ปฏิบัติตามกฎส่วนมากก็จะมีความสุขทั้งกายและใจ ส่งผลดีต่อตนเองและสังคมในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

1. ด้านร่างกาย ทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง ยกตัวอย่างเช่นการรำยรำประกอบเสียงดนตรี (เสียงแคน) ซึ่งถือได้ว่าเป็นการออกกำลังกายภายในตัว โดยการนำเอาภูมิปัญญาหมอลำทรงมาใช้ในการดูแลรักษาสุขภาพ ควบคู่กับการรักษาแบบแพทย์แผนปัจจุบัน คนภายในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองในการดูแลรักษาสุขภาพเบื้องต้น

2. ด้านจิตใจ ทำให้สุขภาพทางใจดีขึ้น มีกำลังใจมากยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างจากพิธีกรรมหมอลำทรง โดยเฉพาะเสียงดนตรี และกลอนลำที่อวยพรให้ผู้ป่วยมีกำลังใจในการต่อสู้กับโรคร้ายที่เจ็บป่วยมีความสบายอก สบายใจซึ่งในเชิงจิตวิทยาเป็นการดูแลรักษาสุขภาพด้านจิตใจ ทำให้คนไข้มีความรู้สึกอบอุ่นไม่ถูกทอดทิ้ง แล้วมีความหวังในการต่อชีวิตอยู่ต่อไป และการให้กำลังใจซึ่งกันและกันระหว่างครอบครัว และคนภายในชุมชน

3. ด้านสังคม ทำให้สังคมที่มีความแตกแยก กลับมามีความสมัคปรสามัคคี ซึ่งเกิดจากปัญหาภายในครอบครัว และภายในชุมชน มีความเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองได้ด้วยการยึดแนวปฏิบัติพิธีกรรมหมอลำทรง ข้อมห้ามข้อละล้า กฎระเบียบแบบแผนภายในชุมชน มาเป็นแนวทางการปฏิบัติและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ภายใต้ความพอเพียง ทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้

4. ด้านจิตวิญญาณ ทำให้สังคมเกิดมิติความเชื่อเป็นหลักปฏิบัติและยึดถือกันมาจากบรรพบุรุษ เป็นแหล่งของกำลังใจ เป็นที่พึ่งและยึดเหนี่ยวทางใจก่อให้เกิดความสุข เสริมสร้างความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

ภาพประกอบที่ 1 การประกอบพิธีกรรมหมอลำทรง

7. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาหมอลำทรง ในการรักษาสุขภาพแบบองค์รวมบ้านคำศรี อำเภอนองกุ้งศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารวิชาการ ข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ และสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เพื่อนำมาวิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมายของงานวิจัยได้ผลสรุปที่สามารถนำมาอภิปรายเพิ่มเติมได้ดังนี้ จากการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อศึกษา

7.1 ประวัติความเป็นมาของหมอลำทรงบ้านคำศรี พบว่าเป็นหมู่บ้านที่มีพิธีกรรมความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ที่นับถือผี เทพเทวดา หรือมหัศจรรย์หลักบ้าน ซึ่งเป็นการทำพิธีเพื่อติดต่อรหว่างผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับคน ซึ่งจะให้ช่วยเหลือแก้ปัญหาความเดือดร้อน โดยเฉพาะการเจ็บไข้ได้ป่วยพิธีกรรมหมอลำทรงของชุมชนบ้านคำศรี เป็นวิธีการบำบัดรักษาพื้นบ้าน

อย่างหนึ่งที่รักษาการเจ็บป่วย ควบคู่กับการดำเนินชีวิตมาโดยตลอดแม้ว่าเทคโนโลยีสมัยใหม่จะไร้ซึ่งขีดจำกัดที่หลังไหลเข้ามาในหมู่บ้านแห่งนี้อย่างไม่ขาดสายก็ตาม พิธีกรรมหมอลำทรงของชุมชนบ้านคำศรี จึงเป็นพิธีกรรมที่ถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาของชุมชนในสังคม ในเรื่องของจารีต ประเพณี และข้อห้าม (ฮึดคอง ข้อคละ) ไว้อย่างลงตัวและรักษาไว้อย่างมั่นคง แน่นแฟ้นผลการศึกษากลับไปในการทำงานเดียวกันกับวิทยานิพนธ์ของอนุลักษณ์ อาสาสุ (2553 : 135) พบว่ารำผีฟ้าหรือหมอลำทรงเป็นวัฒนธรรมที่มีรากเหง้ามาจากบรรพชน ซึ่งเกิดจากการหล่อหลอมมาจากวิถีชีวิตของสังคมชาวบ้านอีสาน และชาวอีสานถือได้ว่าเป็นผู้มีความกตัญญูต่อสิ่งที่ตนนับถือเคารพบูชา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยอาศัยสภาวะวิกฤต ที่เกิดการเจ็บป่วยของบุคคล ทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม โดยผ่านกระบวนการทางพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับผี มุ่งให้สมาชิกในสังคม ดำเนินชีวิตและปฏิบัติตามจารีต ตามครรลอง ที่บรรพชนได้สร้างสรรค์ และวางแนวทางไว้อย่างสมบูรณ์ลงตัว โดยอาศัยสังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสิ่งที่เหนือธรรมชาติ บนพื้นฐานของคนที่มีวัฒนธรรมและความเชื่อร่วมกัน

7.2 คติความเชื่อ และภูมิปัญญาหมอลำทรงในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมพบว่า เป็นไปในทำงานเดียวกันกับวิทยานิพนธ์ของเกรียงไกร ผาสุดะ (2551 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดเชิงปรัชญาในพิธีกรรมลำทรง ในเขตอำเภอมัญจาคีรีและอำเภอยะผิน จังหวัดขอนแก่น พบว่า ปัจจุบันนั้น ชุมชนยังมีคติความเชื่อในเรื่องผีเทพเทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งในอดีตการรักษาโรคภัยไข้เจ็บจำเป็นต้องอาศัยผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้บอกวิธีการรักษา และในปัจจุบันแม้มีการแพทย์สมัยใหม่ที่สามารถวินิจฉัยโรคได้ถูกต้อง แต่โรคบางโรคหรืออาการบางอย่างรักษาไม่หาย ผู้ป่วยที่ไม่มีที่พึ่งจึงจำเป็นต้องพึ่งพิธีกรรม ซึ่งจะช่วยให้จิตใจผู้ป่วยดีขึ้น ซึ่งจัดเป็นพิธีกรรมที่สร้างขวัญและกำลังใจกับผู้ป่วย

7.3 การนำภูมิปัญญาหมอลำทรงไปใช้ในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของชุมชนบ้านคำศรี นั้น มุ่งให้สมาชิกในสังคมดำเนินชีวิตและปฏิบัติตามจารีต ประเพณีที่บรรพชนได้สร้างสรรค์ และวางแนวทางไว้อย่างสมบูรณ์ โดยอาศัยสังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสิ่งที่เหนือธรรมชาติ บนพื้นฐานของอัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมในชุมชน เป็นกระบวนการบูรณาการพิธีกรรมเข้ากับความเชื่อเพื่อสร้างแบบแผนการรักษาโรค โดยใช้เสียงดนตรีและการฟ้อนรำประกอบพิธีกรรมที่มีการผูกโยงความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ อีกทั้งเป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนในวัฒนธรรมของตนอันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของคนในชุมชน และประเทศชาติต่อไปซึ่งผลการศึกษาชิ้นนี้เป็นไปในทำงานเดียวกันกับงานวิจัยของชัยยนต์ เพาพาน (2533 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวอีสาน โดยวิธีการลำผีฟ้า พบว่า หมอลำผีฟ้าจะทำการรักษาคนป่วยด้วยความเชื่อดั้งเดิมที่ชาวอีสานที่ได้รับการรักษาสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณี และเข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตเพราะเชื่อว่า

ผีสิงเทวดาสามารถบันดาลให้คุณประโยชน์และโทษแก่ตนเอง และสังคมได้และการล่าผีฟ้าเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านได้กระทำขึ้นมาเพื่อรักษาความเจ็บป่วย โดยการล่าอ้อนวอนและอัญเชิญผีฟ้าให้มารักษาผู้เจ็บป่วย ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าการเจ็บป่วยของมนุษย์ ส่วนหนึ่งเกิดจากการละเมิดต่อผี การล่าผีฟ้าจึงเป็นพิธีกรรมการรักษาโดยอัญเชิญผีฟ้าให้ลงมาสิงสถิตอยู่บนร่างของคนทรงเพื่อที่จะทำนายลักษณะอาการของผู้ป่วย และยังเป็นสื่อกลางประนีประนอม ระหว่างผีที่มากระทำกับผู้ป่วยท่ามกลางบริบทของสังคมและวัฒนธรรมตะวันตกที่ขับเคลื่อนอยู่ตลอดเวลา ผู้วิจัยได้เล็งเห็นและก่อให้เกิดประโยชน์ กล่าวคือ 1) เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจที่ดีให้แก่ผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาโรค 2) แสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและผู้มีพระคุณ 3) เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้คนในสังคม ประพัตตินให้อยู่ในศีลธรรม จารีต ประเพณี และจรรยาบรรณ 4) เป็นการรักษาขนบธรรมเนียม แบบแผนการรักษาโรคที่ใช้ดนตรีและพิธีกรรมความเชื่อแบบดั้งเดิม โดยผูกความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้อง 5) เป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนในวัฒนธรรมของตนอันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของคนในชุมชน สังคมและชาติต่อไป

การใช้ภูมิปัญญาของหมอตำทรงในการรักษาสุขภาพแบบองค์รวมบ้านคำศรีอำเภอนองกุ้งศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษชาวอีสานสืบทอด สันถมนานหลายชั่วอายุคน แต่อาจจะสูญหายไปได้ ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ ท่ามกลางสภาวะการณที่เปลี่ยนไปของกระแสสังคม และโลกในยุคปัจจุบัน

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

8.1.1 ผลการวิจัยพบว่าหมู่บ้านคำศรี ตำบลหนองบัว อำเภอนองกุ้งศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังมีพิธีกรรมความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันโดยการนับถือผี เทพเทวดาหรือมหศักดิ์หลักบ้าน ดังนั้น ชุมชนบ้านคำศรีจึงควรมีการรักษาและสืบทอดพิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณี ที่เคยปฏิบัติมาต่อไป

8.1.2 การนำภูมิปัญญาหมอตำทรงไปใช้ในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของชุมชนบ้านคำศรี ตำบลหนองบัว อำเภอนองกุ้งศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ นั้น ผลการวิจัยพบว่า มุ่งให้สมาชิกในสังคมดำเนินชีวิตและปฏิบัติตามกฎระเบียบมีการบูรณาการพิธีกรรมเข้ากับความเชื่อเพื่อสร้างแบบแผนการรักษาโรค โดยใช้เสียงดนตรีและการฟ้อนรำเข้าบำบัด ดังนั้นจึงควรมีการบูรณาการรูปแบบการรักษาเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจที่ดีให้แก่ผู้ป่วยที่ได้มารับการรักษาโรค โดยใช้ดนตรีและพิธีกรรมความเชื่อแบบดั้งเดิม โดยผูกความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้อง

8.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

8.2.1 ควรบูรณาการร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีการนำเอาพิธีกรรมหมอลำทรงไปทำการรักษาเป็นแพทย์ทางเลือก

8.2.2 ควรส่งเสริมให้ภาครัฐโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้เข้ามามีบทบาทในการดูแลรักษารูปแบบประเพณีพิธีกรรมหมอลำทรง เพื่อรักษาขนบธรรมเนียมแบบดั้งเดิมเอาไว้ให้มากที่สุด

8.2.3 ควรผลักดันให้มีการบรรจุหลักสูตรพิธีกรรมหมอลำทรง และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาโรคภายในชุมชน โดยเสนอให้มีการจัดการเรียนการสอนให้แก่สถานศึกษา และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลในท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อเป็นแนวทางอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

8.3.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมลำทรงของท้องถิ่นอื่นๆ หรือพิธีกรรมที่มีลักษณะคล้ายกัน เช่น เหย้า ลำผีฟ้า และมะมั่วว่ามีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอย่างไร

8.3.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการนำภูมิปัญญาของหมอลำทรงไปประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพของท้องถิ่นอื่นๆ ที่มีรูปแบบพิธีกรรม และความเชื่อที่คล้ายกัน

8.3.3 การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเฉพาะเรื่องการใช้ภูมิปัญญาหมอลำทรง ในการรักษาสุขภาพแบบองค์รวมเฉพาะพื้นที่เท่านั้น ควรมีการศึกษาให้ครบทุกประเภท เพื่อศึกษาผลกระทบที่มีต่อหมอลำทรง และแนวทางแก้ไขรวมถึงการอนุรักษ์และพัฒนาต่อไป

9. เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร ผาสุดะ. (2551). แนวคิดเชิงปรัชญาในพิธีกรรมลำทรง ในเขตอำเภอมัญจาคีรี และอำเภอยะยีน จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชัยยนต์ เพาพาน. (2533). การลำผีฟ้าในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- บุญเรือง เต็กศิริ ผู้ให้สัมภาษณ์. 29 มีนาคม 2561. ณ บ้านคำศรี ตำบลหนองบัว อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์.
- มารีโกะ กาโตะ. (2538). การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน : กรณีศึกษาหมอลำผีฟ้า บ้านหนองใหญ่ อำเภอง่วงน้อย จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนา. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ยุทธภรณ์ เตชะแก้ว. (2540). พิธีกรรมและระบบความเชื่อการลำผีฟ้าในภาคอีสาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(การศึกษานอกระบบ). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วีระพล โชติธรรมวิสุทธิ พร้อมคณะ. (2555). **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมอลำผีฟ้าจังหวัด**

ชัยภูมิ. สืบค้นเมื่อ 21 มีนาคม 2561. จาก <http://ich.culture.go.th>

เสรี พงศ์พิศ. (2529). **คืนสู่รากเหง้า : ทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน**.

พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : เทียนวรรณ.

อนุลักษณ์ อาสาสุ. (2553). **ดนตรีในพิธีกรรมรำผีฟ้า : กรณีศึกษาคณะหมอลำทรงบ้านหนองคอน**

ไทย ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

10. คำขอบคุณ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความรู้และความช่วยเหลืออย่างสูงยิ่งจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โฆสิต แพงสร้อย อาจารย์ที่ปรึกษา และคณะกรรมการสอบที่ได้ให้คำปรึกษาและชี้แนะแนวทางในการทำงานวิจัย จนงานสำเร็จลงด้วยดีขอขอบคุณมูลนิธิคุณวิโรกุลสงเคราะห์ มหาสารคาม ท่าน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฐมพงศ์ ณ จัมปาศักดิ์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการพิเศษ ผู้ใหญ่ใจดีที่เมตตาสนับสนุนทุนการศึกษาจนจบในระดับปริญญาโท ขอขอบคุณคุณแม่เรือง เคิกศิริ หัวหน้าคณะหมอลำทรงบ้านคำศรี ที่ให้ข้อมูลและที่พักอาศัยในการทำรายงานวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณผู้นำชุมชนบ้านคำศรี ทั้ง 2 หมู่ ที่ให้ข้อมูลประวัติความเป็นมาของบ้านคำศรี ขอขอบคุณเจ้าอาวาสวัดมงคลคำศรี ที่ให้ข้อมูลในการทำรายงานวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณสมาชิกภายในคณะหมอลำทรง ที่ให้ข้อมูลในการทำรายงานการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณชุมชนชาวบ้านคำศรี ทุกๆ ท่านที่ให้ข้อมูลในการทำวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณชุมชนใกล้เคียงในเขตพื้นที่อำเภอหนองกุงศรี ที่ให้ข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณคุณพ่อสมชาย อนุสรณ์ คุณแม่กาญจนา มุลตรีบุตร อันเป็นที่เคารพซึ่งได้ช่วยกันวางรากฐานการศึกษา วางรากฐานศีลธรรมอันดีและผู้เป็นกำลังใจที่สำคัญยิ่งของผู้วิจัยในการสนับสนุนผู้วิจัยในทุกๆ ด้าน จนประสบความสำเร็จลงได้ด้วยดี